

Identifying the Effects of Olive Cultivation on Sustainable Rural Development: Case Study of Rural Area in The City of Rijab, Kermanshah Province, Iran

Sara Ranjbar¹, Hossein Mehdizadeh² and Nematollah Shiri^{3*}

Article history:

Submitted: 12 April 2022

Revised :13 December 2022

Accepted: 13 December 2022

Available Online :20 December 2022

How to cite this article:

Ranjbar, S., Mehdizadeh, H., and Shiri, N. 2023. Identifying the Effects of Olive Cultivation on Sustainable Rural Development: Case Study of Rural Area in The City of Rijab, Kermanshah Province, Iran. *Rural Development Strategies*, 10(1): 191-203.

DOI: 10.22048/rdsj.2022.337286.2010

Abstract

This study aimed to identify the effects of olive cultivation on sustainable rural development (SRD) in the city of Rijab, located in Dalahu County, Kermanshah Province, Iran. In respect of the research paradigm, this applied study was conducted using an exploratory sequential mixed-methods (qualitative-quantitative) design as well as descriptive-analytical data collection and analysis procedures. The study population in the qualitative part included the outstanding and leading farmers, the experts of the Agricultural Jihad Organization, and the specialists in the research subject in the city of Rijab. These study samples were thus selected purposively, via the snowball sampling technique. The statistical population of the study in the quantitative part was comprised of 370 olive farmers in the city of Rijab and seven affiliated villages (in 2021 year), that 209 of them selected using proportional stratified random sampling (based on the size of each village). The data collection tool in the qualitative part was individual semi-structured interviews along with group discussions. In the quantitative part, a questionnaire was administered for data collection. Directed content analysis was further utilized to identify the effects and consequences of olive cultivation on SRD in the city of Rijab. Then, statistical methods and confirmatory factor analysis, based on the SPSS and PLS software packages, were employed to prioritize the given effects and consequences. The study findings identified the effects of olive cultivation on SRD in three main factors, viz. social, economic, and environmental. Moreover, a total of 17 strategies were established for developing olive cultivation in the rural areas of the city of Rijab. Other findings demonstrated that (1) increasing tendency to remain in the agricultural sector; (2) improving social welfare among farmers' households; and (3) augmenting the value and status of agribusinesses were among the most important social effects of olive cultivation on SRD. Besides, (1) achieving stable, permanent income; (2) boosting seasonal employment rates among indigenous people, and (3) improving the value of agricultural lands in the region, were the major economic effects of olive cultivation on SRD. Finally, the study results indicated that (1) preventing water and wind erosion in agricultural lands, (2) managing soil salinity, and (3) improving the climate in the region were the most significant environmental effects of olive cultivation on SRD. Based on the results, it is suggested to hold educational-promotional programs, pay low-interest facilities, identify and introduce successful models in the field of olive cultivation, and create and strengthen the business cluster of olive growers in order to develop olive cultivation.

Keywords: Sustainable Rural Development, Social Factors, Economic Conditions, Environmental Issues, Olive Cultivation

1- M. A. Student of Entrepreneurship, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam University, Ilam, Iran

2- Assistant Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam University, Ilam, Iran

3- Assistant Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Ilam University, Ilam, Iran

Corresponding Email: n.shiri@ilam.ac.ir

© 2022, University of Torbat Heydarieh. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

مقاله پژوهشی

شناسایی اثرات کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی مورد مطالعه: نواحی روستایی بخش ریجاب

سارا رنجبر^۱، حسین مهدی زاده^۲ و نعمت اله شیری^{۳*}

تاریخ دریافت: ۲۳ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ بازنگری: ۲۲ آذر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۹ آذر ۱۴۰۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر شناسایی اثرات کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در بخش ریجاب (شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه) بود. پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت (پارادایم)، آمیخته از نوع متوالی اکتشافی (کیفی - کمی)؛ به لحاظ هدف کاربردی و در گردآوری و تحلیل داده‌ها، توصیفی - تحلیلی بود. جامعه مورد مطالعه در بخش کیفی شامل کشاورزان نمونه و پیشرو، کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و متخصصان موضوع در بخش ریجاب بودند که تعداد ۱۵ نفر از آنها به صورت هدفمند برای مطالعه انتخاب شدند. جامعه آماری پژوهش در بخش کمی شامل تمام زیتون کاران نواحی روستایی (هفت روستا) بخش ریجاب در سال ۱۴۰۰ به تعداد ۳۷۰ نفر بود که تعداد ۲۰۹ نفر از آنها به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب (براساس حجم زیتون کاران هر روستا) برای مطالعه انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش کیفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به صورت انفرادی و همچنین بحث گروهی و در بخش کمی پرسشنامه بود. در بخش کیفی از روش تحلیل محتوای جهت‌دار و در بخش کمی از آمار توصیفی برای شناسایی و اولویت‌بندی اثرات و پیامدهای کاشت زیتون در بخش ریجاب استفاده شد. براساس نتایج بخش کیفی اثرات کشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در بخش ریجاب در سه مقوله اصلی اثرات اجتماعی (۲۵ مقوله فرعی)، اثرات اقتصادی (۲۱ مقوله فرعی) و اثرات محیط‌زیستی (۱۴ مقوله فرعی) شناسایی گردید. براساس نتایج بخش کمی مواردی نظیر افزایش تمایل به ماندگاری در بخش کشاورزی، افزایش رفاه اجتماعی در بین خانوارهای کشاورزان و ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی مهم‌ترین اثرات اجتماعی؛ دستیابی به درآمد پایدار و دائمی، رونق اشتغال فصلی برای افراد بومی و بهبود ارزش زمین‌های کشاورزی منطقه مهم‌ترین اثرات اقتصادی؛ جلوگیری از فرسایش آبی و بادی زمین‌های کشاورزی، بهبود وضعیت شوری خاک و بهبود وضعیت آب و هوایی منطقه مهم‌ترین اثرات محیط‌زیستی کشت زیتون در بخش ریجاب بودند. بر مبنای نتایج پژوهش تقویت برنامه‌های آموزشی - ترویجی، پرداخت تسهیلات کم‌بهره، شناسایی و معرفی الگوهای موفق در زمینه کشت زیتون و ایجاد و تقویت خوشه کسب و کارهای زیتون کاران به منظور توسعه کشت زیتون پیشنهاد می‌شود.

کلمات کلیدی: توسعه پایدار روستایی، عوامل اجتماعی، شرایط اقتصادی، مسائل محیط‌زیستی، کاشت زیتون

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام

۲ - استادیار گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام

۳ - استادیار گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام

*-نویسنده مسئول: n.shiri@ilam.ac.ir

مقدمه

روستا مبدأ تقسیمات کشوری است که از لحاظ زیستی و طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی همگن بوده، اکثریت ساکنان واقعی آن به طور مستقیم و غیرمستقیم به یکی از فعالیت‌های زراعی، دامداری، به طور اعم صنایع دستی و صید یا ترکیبی از این فعالیت‌ها اشتغال دارند. در برنامه‌ریزی‌های توسعه داخل کشور، برنامه‌ریزی درخور روستاها به عنوان یکی از موارد مهم در توسعه کشور و در تمامی ابعاد آن محسوب می‌گردد. بیشترین اهدافی که سیاست‌گذاری‌ها بر آن تأکید دارند، تأکید بر رونق اقتصادی منطقه و روستا، بهبود کیفیت زیست، همچون فراهم آوردن زمینه‌های ارتقاء فناوری فعالیت‌های سنتی و بومی و گسترش فرهنگ صنعتی در مناطق روستایی، ایجاد تسهیلات برای صاحبان سرمایه جهت کارآفرینی در روستا بوده است (عزیزیان و بهروان، ۱۳۹۰). اهمیت توسعه روستایی نه تنها به دلیل زندگی گروه عظیمی از جمعیت در این نواحی، بلکه به لحاظ تولید، تأمین نیروی انسانی، اشتغال، صادرات و ارزآوری و نتیجتاً تحقق توسعه ملی است (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷).

از چند سده اخیر و با رشد پرشتاب صنعت و فناوری در جهان، عقب‌ماندگی مناطق روستایی بیشتر عیان گردیده است (هاشمی نسب و همکاران، ۱۳۹۴). از آنجایی که عموماً روستاییان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، اقشار روستایی فقیرتر و آسیب‌پذیرتر محسوب می‌شوند که بعضاً منجر به مهاجرت آنان به سمت شهرها نیز می‌شود. علت این امر نیز پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی (کم بودن بهره‌وری)، محدودیت منابع ارضی (در مقابل رشد جمعیت) و عدم مدیریت صحیح مسئولان بوده است. به همین جهت، برای

رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان، تمهید توسعه روستایی به وجود آمد (هاشمی نسب و همکاران، ۱۳۹۴). اهمیت توسعه روستایی نه تنها به دلیل زندگی گروه عظیمی از جمعیت در این نواحی، بلکه به لحاظ تولید، تأمین نیروی انسانی، اشتغال، صادرات و ارزآوری محصولات و نتیجتاً تحقق توسعه ملی است. از نگاهی دیگر امروزه با توجه به اینکه بسیاری از فقرا در روستاها زندگی می‌کنند و در حالتی از بیکاری، نابرابری، عدم دسترسی به خدمات و امکانات، مهاجرت و غیره، به سر می‌برند و در ارتباط نزدیک با محیط قرار دارند، لزوم توسعه پایدار روستایی نمایان است. در این راستا، توسعه پایدار روستایی مفهومی چندبعدی و هماهنگ با روندهای جدید اقتصادی و برنامه‌ریزی دارد و بر یکپارچگی محیط طبیعی، ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مناطق روستایی تمرکز می‌کند (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷).

یکی از برنامه‌هایی که می‌تواند در توسعه روستایی نقش به‌سزایی داشته باشد تلاش در جهت کشاورزی پایدار است، یعنی استفاده بهینه از منابع و تلاش برای حفظ آن در نسل‌های آینده. عمومی‌ترین تعریف کشاورزی پایدار آن است که کلیه جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی را در خود جای داده است. موجودیت و بقای روستا در گرو شکوفایی و پایداری تمامی مؤلفه‌ها و سازوکارهای توسعه آن است. اقتصاد روستا به‌عنوان یکی از وجوه بسیار اساسی موجودیت روستا از دیرباز با کشاورزی و فعالیت‌های زراعی عجین بوده است. کشاورزی گرچه در دهه‌های اخیر در توسعه جهان دستخوش تحولاتی شده است، لکن بر قوام و استحکام خود به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه باقی است؛ به طوری که بخش روستایی کانون استقرار سهم چشمگیری از جمعیت و نیروی فعال کشور است. ضمن این که

عدم برخورداری از حقوق شهروندی نشان داده می‌شود (کوه بنه و اسعدی، ۱۳۹۶).

توسعه کشاورزی می‌تواند زمینه‌های جذب امکانات و خدمات را در روستا فراهم آورده و عامل مهمی در جلوگیری از بیکاری و پیامدهای منفی و معضلات ناشی از آن باشد. از میان محصولات کشاورزی، زیتون یکی از درختان همیشه‌سبز، میوه‌دهنده و چندمنظوره است که روغن، میوه، هسته، برگ، گل و چوب آن به صورت‌های مختلف در صنایع غذایی، بهداشتی، دارویی، آرایشی و صنایع چوب کاربرد دارد. درخت زیتون دامنه بردباری وسیعی دارد و در مقابل خشکی، باد، گرما و تغییرات شرایط فیزیکی مقاومت زیادی دارد و زمانی که در منطقه‌ای مستقر شد کمتر از سایر درختان آسیب‌پذیر است. اگرچه شرایط آب و هوایی مناطق شمالی، زیتون را محصول ایده‌آل این مناطق معرفی کرده است، اما خاصیت سازگاری با محیط و مقاومت نسبت به شرایط ناسازگار خاک و آب امکان توسعه کشت این گیاه را در بسیاری از استان‌های کشور مقدور می‌سازد. با توجه به پتانسیل‌های موجود کشور در بخش‌های کشاورزی، می‌تواند ضمن تأمین نیاز داخلی به روغن خوراکی، زمینه‌های صادرات آن را نیز فراهم آورد. برنامه‌های کشور نیز بر ایجاد زمینه‌های گسترش کشت گیاهان روغنی تأکید داشته است. بدین منظور وزارت جهاد کشاورزی طرح‌هایی را در دست اجرا دارد تا زمینه‌های تأمین روغن نباتی موردنیاز کشور از محل تولیدات زراعی داخلی فراهم شود و برای دستیابی به این هدف، طرح توسعه کشت زیتون از ابتدای سال زراعی ۱۳۷۶-۱۳۷۷ در سطح کشور به مرحله اجرا درآمده است (مشیری و معروف‌نژاد، ۱۳۹۱). میزان سطح زیر کشت زیتون در شهر ریجاب ۵۹۱ هکتار می‌باشد که این مقدار شامل اراضی شهر ریجاب و هفت روستای تحت پوشش آن است و بیشترین میزان کشت مربوط به روستای زرده با ۳۱۰ هکتار و کمترین میزان کشت مربوط به روستای ژالگه با ۲ هکتار می‌باشد و یکی از قطب‌های مهم

در مقابل، به‌عنوان منبع اصلی تأمین درآمد و ایجاد اشتغال اهمیت اساسی در حیات و توسعه روستایی دارد. این مسئله موجب شده تا مهم‌ترین مبحث در زمینه کشاورزی و روستا، نقش و وظیفه کشاورزی به‌عنوان فعالیت اقتصادی روستایی باشد. توسعه روستایی به‌طور کلی به‌عنوان راهبردی برای بهبود زندگی اجتماعی-اقتصادی مردم فقیر روستایی در نظر گرفته‌شده، همچنین انتشار منافع توسعه در بین فقیرترین افراد نواحی روستایی یا به عبارت دیگر کشاورزان کوچک، اجاره‌داران، افراد فاقد زمین و دیگر گروه‌های محروم است (زمان‌آبادی، ۱۳۹۵).

در ایران علی‌رغم تجربه بیش از ۶۰ سال برنامه‌ریزی توسعه، به دلیل غلبه اقتصاد نفتی و سایر عوامل دیگر که ریشه تاریخی و ساختاری دارند، برنامه‌های توسعه نتوانسته است مظاهر عقب‌ماندگی را در اجتماعات محلی و به‌خصوص روستایی کاهش دهد. وجود فقر و نابرابری، محرومیت از امکانات و خدمات اساسی و تخریب روزافزون محیط‌زیست از نشانه‌های این وضعیت است. اگرچه بررسی‌ها از وجود برنامه‌های گسترده و درعین حال پراکنده طی سال‌های پس از انقلاب در زمینه رفع محرومیت، بهسازی و عمران روستایی و غیره، با تخصیص اعتبارات لازم در زمینه‌ی برنامه‌های روستایی حکایت می‌کند. با این حال به نظر می‌رسد همچنان محرومیت، فقر، نابرابری در مناطق روستایی حاکم است. آثار این وضعیت در مسائل و مشکلات مناطق روستایی از جمله بیکاری، تخلیه جمعیتی، فقر و نابرابری، فقدان دسترسی به امکانات بهداشتی و آموزشی، وابستگی روزافزون به حمایت‌های اجتماعی دولت، عدم توانایی در مواجهه با سیل‌ها و خشک‌سالی‌ها و از بین رفتن مراتع با ارزش و نمایان می‌شود. از طرف دیگر ابعاد مسائل روستایی به حدی است که در مناطق شهری نیز روزبه‌روز خود را در اشکال مختلف، مانند گسترش قابل توجه اسکان غیررسمی، مهاجرت برای یافتن شغل و زندگی بهتر، اشتغال به مشاغل دون‌پایه و

سطح معیشت و رفاه مردم روستایی است. در توسعه پایدار روستایی توجه به عوامل محیط‌زیستی از اهمیت بسیاری برخوردار می‌باشد. توسعه پایدار روستایی یکی از اهداف اساسی سیاست‌گذاری‌های کلان در همه کشورها و بخصوص در ایران است. چه توسعه پایدار یک مفهوم کلی و در ارتباط با ابعاد مختلف زندگی روستاییان و همچنین رابطه این ابعاد با محیط پیرامون می‌باشد (شایان و همکاران، ۱۳۹۵).

بعد اجتماعی توسعه پایدار روستایی

تداوم تمدنی که در آن انسان‌ها توزیع عادلانه بین اغنیا و فقرا را شاهد بوده، و بهبود کیفیت زندگی حاصل آن است. کاهش تنش‌های اجتماعی، شیوه سازمان‌دهی سازگار با شرایط اجتماعی، برابری برای ناتوانان، زنان و گروه‌های نژادی، قومی-مذهبی، حقوق انسانی، آموزش و آگاهی‌های محیط‌زیستی، بهداشت و درمان و سرپناه مناسب برای همه، ترویج نقش خانواده و اجتماعات، حقوق سیاسی و مشارکت و ترویج ارزش‌های اجتماعی، از محورهای اصل این بعد از توسعه پایدار هستند (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۷).

بعد اقتصادی توسعه پایدار روستایی

این بعد در حفظ و ارتقاء شرایط اقتصادی، تأکید دارد، معیارهای اقتصادی ارتباط ناگسستگی با فرایند شکل‌گیری سیاست‌های اقتصادی دارند و رفاه اقتصادی مبتنی بر ترکیبی از مؤلفه‌های اقتصادی مربوط، نظیر اشتغال رسمی و غیررسمی، بیکاری، سطوح اجاره یا رانت منابع (یا منابع خالص پایدار)، سطوح توزیعی برابری، و سطوح بقاء در اقتصاد محلی و جهانی است. تخصیص بهتر و مدیریت کارا تر منابع و جریان سرمایه‌گذاری‌ها تضمین‌کننده این بعد خواهد بود (معصوم و حجی پور، ۱۳۹۷).

بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار روستایی

کاشت زیتون در استان به شمار می‌رود، اما متأسفانه در برنامه‌های توسعه و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی به کاشت زیتون این روستا بسیار کم‌توجهی شده و در نتیجه کشاورزان با مشکلات جدی روبه‌رو می‌باشند که ضرورت توجه به بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه و ضرورت جهت‌گیری اهداف طرح‌های پژوهشی را به سمت کاشت زیتون ایجاب می‌کند. در این راستا، این پژوهش درصدد بررسی نقش کاشت زیتون در توسعه پایدار در نواحی روستایی شهر ریجاب و ارائه راهکارهایی برای بهبود اثرات اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی کاشت زیتون در این شهرستان و در نتیجه افزایش درآمد و ارتقای سطح زندگی آن‌ها می‌باشد. بنابراین، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که اثرات و پیامدهای توسعه کشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب کدامند؟

مبانی نظری

از چند سده اخیر و با رشد پرشتاب صنعت و فناوری در جهان، عقب‌ماندگی مناطق روستایی بیشتر عیان گردیده است. از آنجایی که عموماً روستاییان نسبت به شهرنشینان دارای درآمد کمتری هستند و از خدمات اجتماعی ناچیزی برخوردار هستند، اقشار روستایی فقیرتر و آسیب‌پذیرتر محسوب می‌شوند که بعضاً منجر به مهاجرت آنان به سمت شهرها نیز می‌شود. علت این امر نیز پراکندگی جغرافیایی روستاها، نبود صرفه اقتصادی برای ارائه خدمات اجتماعی، حرفه‌ای و تخصصی نبودن کار کشاورزی (کم بودن بهره‌وری)، محدودیت منابع ارضی (در مقابل رشد جمعیت)، و عدم مدیریت صحیح مسئولان بوده است. به همین جهت، برای رفع فقر شدید مناطق روستایی، ارتقای سطح و کیفیت زندگی روستاییان، ایجاد اشتغال و افزایش بهره‌وری آنان، تمهید "توسعه روستایی" متولد گردید (صدایی و همکاران، ۱۳۹۶). توسعه پایدار روستایی عبارت است از وحدت میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی به منظور بالا بردن

یک سیستم از نظر محیطی پایدار باید از منابع پایه باثبات حمایت کند و از استخراج بیش از حد منابع و یا عملکردهای تهی‌سازی مناسب محیطی جلوگیری نماید. در پایداری محیطی همچنین باید از تنوع زیستی، ثبات پایداری جوی و سایر کارکردهای اکوسیستم، که معمول به‌عنوان منابع اقتصادی طبقه‌بندی نمی‌شوند نیز حمایت شود (آوریده و همکاران، ۱۳۹۸).

پیشینه تجربی پژوهش

موضوع توسعه پایدار از سال ۱۳۷۰ به تدریج وارد ادبیات دانشگاهی ایران شد. تاکنون کتب و مقالات زیادی با موضوع توسعه پایدار منتشر شده بود که بیشتر به مبانی نظری توسعه پایدار پرداخته بودند. در حوزه مطالعات منطقه‌ای نیز مقالات و پایان‌نامه‌هایی تدوین شده که در زیر به معرفی برخی از این آثار پرداخته می‌شود:

علیائی و عزیز (۱۳۹۸) مقاله‌ای با عنوان «مطالعه و بررسی اثرات اجتماعی کشت زعفران در توسعه منطقه‌ای (مطالعه موردی: بهره‌برداران دهستان سیاه رود شهرستان تهران)» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که کشت زعفران بر مؤلفه‌های اجتماعی (رضایتمندی، دامنه روابط و تعاملات اجتماعی، حمایت و پشتیبانی توسط ترجمان‌ها و سازمان‌های مرتبط، مشارکت، حس تعلق مکانی)، در بین بهره‌برداران تأثیر مثبت داشته است. نوروزی و همکاران (۱۳۹۷) مقاله‌ای با عنوان «بررسی و تحلیل نقش ترویج و آموزش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: نواحی روستایی استان چهارمحال و بختیاری» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که از دیدگاه دو گروه بیشترین اثر مثبت آموزش‌های ترویج کشاورزی بر مجموع شاخص‌های بعد محیط‌زیستی و کمترین تأثیر آن بر گویه‌های بعد اجتماعی توسعه پایدار روستایی بوده است. از نظر آموزش دیدگان کل گویه‌های

محیط‌زیستی در وضعیت تأثیرپذیری بالا و گویه‌های اجتماعی در حد متوسط بوده‌اند. از نظر کارشناسان نیز گویه‌های محیط‌زیستی تأثیرپذیری بالا، اقتصادی و اجتماعی در وضعیت متوسط قرار دارند. جاویدی و حیاتی (۱۳۹۳) مقاله‌ای با عنوان «نگرش زیتون‌کاران فارس پیرامون اثرات اجرای طرح توسعه کشت زیتون» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که میزان رضایت زیتون‌کاران از فعالیت‌های خود خیلی کم بوده و اثرات محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی طرح را نیز ضعیف تا متوسط ارزیابی نموده‌اند. فراهانی و همکاران (۱۳۹۱) مقاله‌ای با عنوان «تحلیل پایداری اجتماعی - اقتصادی تولید زعفران و تأثیر آن بر توسعه روستایی مورد: دهستان بالا ولایت شهرستان تربت‌حیدریه» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که پایداری اجتماعی اقتصادی تولید زعفران با متغیرهای مستقل انسانی جمعیت و باسوادی دارای رابطه مثبت و معنی‌دار و با متغیر مستقل طبیعی فاصله شهر، دارای رابطه منفی و معنی‌دار است. زارعی (۱۳۸۹) مقاله‌ای با عنوان «نقش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که کشاورزی پایدارتر می‌تواند فواید اقتصادی، محیط‌زیستی و اجتماعی را در برداشته باشد. آزادی (۱۳۸۷) مقاله‌ای با عنوان «تحلیلی بر توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی بخش شیروان، استان ایلام)» انجام دادند. روش پژوهش تحلیلی - توصیفی بود. نتایج این مطالعه نشان داد که ایجاد صنایع تبدیلی در منطقه در کنار بخش کشاورزی باعث اشتغال‌زایی مستقیم و غیرمستقیم و جلوگیری از مهاجرت جوانان و مناسب‌ترین راه برای توسعه پایدار روستایی است.

فونز^۱ (۲۰۱۹) مقاله‌ای با عنوان «نقش کشاورزی و توسعه روستایی به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی در رژیم غذایی» انجام دادند.

نتایج این مطالعه نشان داد که کشاورزی و توسعه روستایی با چالش‌های قابل توجهی روبرو هستند. چالش‌ها عبارت‌اند از: کاهش منابع طبیعی، خطر تغییرات اقلیمی، عدم توانایی زنان، درگیری و شهرنشینی، که این جمعیت‌ها را ویران می‌کند. اگر اقدامات انجام نشود و معیشت آن‌ها اولویت‌بندی نشود، برای دستیابی به توسعه پایدار در این مناطق روستایی که برای دستگاه‌های غذای آینده بسیار ضروری است، یک چالش خواهد بود. آلستا و همکاران^۱ (۲۰۱۸) مقاله‌ای با عنوان «اهمیت تولید مواد غذایی به سمت پایداری» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که انسان‌ها بالاترین مداخلات را در اکوسیستم‌ها دارند. ابعاد توسعه پایداری، شامل بعد اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی می‌باشد. اگر مداخلات انسان به حداقل خود برسد تا حدودی می‌توان به تولید مواد غذایی به سمت پایداری بیشتر پیش رفت. دیو^۲ (۲۰۱۳) طرح پژوهشی با عنوان «نقش کشاورزی در توسعه آفریقا» انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد که آفریقا با چالش‌های جدیدی روبرو است که این چالش‌ها نسبت به آنچه کشورهای آسیایی روبرو هستند، متفاوت است. کشورهای آفریقایی می‌توانند از طریق انقلاب کشاورزی به موفقیت‌های زیادی در زمینه اقتصادی دست یابند. آن‌ها کشاورزی را به عنوان بخش کلیدی در توسعه آفریقا پیشنهاد می‌کنند. پامپل^۳ (۲۰۰۷) در مقاله‌ی خود در زمینه تعاونی‌ها و توسعه روستایی گامبیا، به این نتیجه رسیده است که تعاونی‌ها در اموری همچون تأمین بذر، کود و ماشین‌آلات و نیز تأمین اعتبارات بانکی برای اعضاء دارای فعالیت جدی بوده و سهم بسزایی در توسعه روستایی دارد. در این راستا ۹۵ درصد اعضاء از عملکرد آن‌ها رضایت کامل داشته‌اند. والن^۴ (۲۰۰۳) در مقاله‌ای

به مطالعه ارتقاء توسعه پایدار روستایی از طریق کشاورزی پرداخته است. نتایج نشان داده بی‌توجهی روزافزون به بخش کشاورزی از یک‌سو و رشد جمعیت از سوی دیگر سبب شده تا وضع زندگی روستاییان روزبه‌روز بدتر شود، لذا توسعه روستایی راهبردی برای بهبود شرایط اجتماعی و اقتصادی روستاییان فقیر و کشاورزی به‌عنوان کارکرد اصلی روستا نقش مهمی در فقرزدایی دارد. در این راستا، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی اثرات کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب (شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه) بود که در راستای نیل به آن اهداف اختصاصی زیر دنبال شده است:

- شناسایی اثرات کاشت زیتون بر بعد اجتماعی توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب
- شناسایی اثرات کاشت زیتون بر بعد اقتصادی توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب
- شناسایی اثرات کاشت زیتون بر بعد محیط‌زیستی توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش در نواحی روستایی شهر ریجاب انجام شده است. شهر ریجاب یکی از بخش‌های شهرستان دالاهو (استان کرمانشاه) است که دارای هفت روستا است که اکثر افراد آن به مشاغل دامداری و کشاورزی مشغول هستند. از جمله محصولات کشاورزی قابل کشت در این بخش «کاشت زیتون» است؛ به‌گونه‌ای که براساس آمار موجود، ۵۹۱ هکتار از اراضی نواحی روستایی این بخش به کشت زیتون اختصاص داده شده است. در این میان، بیشترین میزان کشت زیتون مربوط به روستای زرده با ۳۱۰ هکتار و کمترین میزان کشت آن مربوط به روستای ژالگه با دو هکتار سطح زیر کشت می‌باشد. پژوهش حاضر از لحاظ ماهیت (پارادایم)، آمیخته از نوع متوالی اکتشافی (کیفی- کمی) بود؛ به لحاظ هدف کاربردی؛ و در گردآوری و تحلیل

1- Alsta
2- Diao
3- Pampel
4- Wallen

برای مطالعه انتخاب شدند. در بخش کمی، ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه (حاصل از بخش کیفی) بوده است. روایی بخش‌های مختلف پرسشنامه با استفاده نظرات متخصصان و کارشناسان و همچنین اعضای هیأت علمی گروه کارآفرینی و توسعه روستایی دانشگاه ایلام بررسی شد و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد؛ چرا که میزان ضریب آلفای کرونباخ برای تمام بخش‌های پرسشنامه بالاتر از ۰/۷۰ بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی نظیر میانگین و انحراف معیار انجام شد. در این راستا، برای محاسبه میانگین و انحراف معیار از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۷ استفاده شده است.

نتایج

تجزیه و تحلیل دست نوشته‌ها در مورد نظر مشارکت کنندگان درباره اثرات کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب منجر به شکل گیری ۶۰ کد اولیه در قالب سه مقوله اصلی شده که در جدول زیر ارائه شده است (جدول ۱). همانطوری که یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد، بررسی تحلیل محتوای مصاحبه‌های صورت گرفته با کشاورزان و کارشناسان توسعه پایدار روستایی، اثرات کشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در شهر ریجاب در سه مقوله اصلی (اثرات اجتماعی، اثرات اقتصادی و اثرات محیط‌زیستی) و ۶۰ مقوله فرعی شناسایی گردد. در ادامه به تحلیل و بررسی هر یک از مقوله‌ها و زیر مقوله‌های شناسایی شده اثرات کشت زیتون در توسعه پایدار روستایی شهر ریجاب پرداخته شده است.

داده‌ها، توصیفی- تحلیلی می‌باشد. جامعه مورد مطالعه در بخش کیفی شامل کشاورزان نمونه و پیشرو، کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و متخصصان موضوع در بخش ریجاب بودند. نمونه‌های موردنظر در این پژوهش به صورت هدفمند و با استفاده از تکنیک گلوله برفی برای مطالعه انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری اطلاعات در بخش کیفی مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به صورت انفرادی و همچنین بحث گروهی بود. در بخش کیفی سوالاتی به صورت "اثرات اجتماعی کاشت زیتون بر نواحی روستایی بخش ریجاب کدامند؟ اثرات اقتصادی کاشت زیتون بر نواحی روستایی بخش ریجاب کدامند؟ اثرات محیط‌زیستی کاشت زیتون بر نواحی روستایی بخش ریجاب کدامند؟ و غیره. در مصاحبه با کارشناسان استفاده شده است. در این پژوهش معیار قطع مصاحبه‌ها و اتمام گردآوری داده‌ها، رسیدن به اشباع داده بود. فرایند گزینش نمونه‌ها ادامه پیدا کرد تا هنگامی که در جریان کسب اطلاعات، هیچ داده جدیدی پدیدار نشد و به عبارتی داده‌ها در ۱۲ مصاحبه به اشباع رسیدند و ادامه ۳ مصاحبه صرفاً برای اطمینان از یافته‌ها انجام شد. در این پژوهش ۱۵ مصاحبه با ۱۵ نفر از مطلعین و خبرگان انجام پذیرفته است. مدت زمان هر مصاحبه به طور متوسط بین ۴۰ تا ۶۵ دقیقه طول کشید. از روش تحلیل محتوای جهت‌دار برای تجزیه و تحلیل و شناسایی اثرات و پیامدهای کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی در نواحی روستایی بخش ریجاب استفاده شد. روش پژوهش در بخش کمی، توصیفی- پیمایشی بود. جامعه آماری پژوهش در بخش کمی شامل تمام زیتون کاران نواحی روستایی بخش ریجاب به تعداد ۳۷۰ نفر بود. براساس، جدول بارتلت^۱ و همکاران (۲۰۰۱)، حجم نمونه آماری به تعداد ۲۰۹ نفر تعیین شد که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای با انتساب متناسب (براساس حجم جمعیت زیتون کاران هر روستا)

جدول ۱. اثرات و پیامدهای کاشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی

رتبه	بخش کمی		بخش کیفی		مقوله‌ها
	انحراف معیار	میانگین	کدها		
۱	۰/۹۹۱	۴/۱۳۴		افزایش تمایل به ماندگاری در بخش کشاورزی	اجتماعی
۲	۱/۱۷۲	۴/۱۲۹		افزایش رفاه اجتماعی در بین خانوارهای کشاورزان	
۳	۰/۹۷۵	۴/۱۰۵		ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی	
۴	۱/۰۷۰	۴/۱۰۹		تسریع و توسعه مهاجرت معکوس (از شهر به روستا) در منطقه	
۵	۱/۰۴۰	۳/۸۴۷		جلب توجه نهادهای فرا محلی در منطقه	
۶	۱/۱۹۸	۳/۸۳۷		افزایش ارتباط و اعتماد با سایر کشاورزان زیتون کار	
۷	۱/۰۷۹	۳/۷۹۴		کاهش اوقات بیکاری	
۸	۱/۲۰۷	۳/۷۷۰		توسعه روابط و تعاملات کشاورزان با کارشناسان کشاورزی	
۹	۰/۹۳۶	۳/۷۶۱		کاهش سطح فقر	
۱۰	۱/۲۶۱	۳/۷۵۶		توسعه روابط و تعاملات کاری در میان کشاورزان زیتون کار	
۱۱	۱/۰۹۵	۳/۷۴۶		کاهش خروج جمعیت فعال و نیروی کار از روستاهای منطقه	
۱۲	۱/۱۹۹	۳/۷۱۳		راه‌اندازی و توسعه تعاونی‌های کشاورزان در منطقه	
۱۳	۱/۲۳۴	۳/۶۸۹		افزایش مشارکت کشاورزان در امور روستا	
۱۴	۱/۲۱۱	۳/۶۸۴		تقویت روابط و انسجام خانوادگی در بین روستاییان	
۱۵	۱/۱۳۸	۳/۶۷۹		بهبود نگرش کشاورزان نسبت به فناوری‌ها و نوآوری‌های جدید در کشاورزی	
۱۶	۱/۱۲۷	۳/۶۷۰		توسعه دانش و آگاهی کشاورزان در زمینه کشت زیتون	
۱۷	۱/۲۶۸	۳/۶۶۵		توسعه مهارت و توانایی کشاورزان در زمینه کشت زیتون	
۱۸	۱/۱۹۱	۳/۶۵۶		توسعه ارتباطات و تعاملات چندجانبه میان کشاورزان، نهادهای و ادارات دولتی و خصوصی مرتبط با بخش کشاورزی	
۱۹	۱/۱۱۵	۳/۶۳۶		دسترسی به زیرساخت‌های آموزشی	
۲۰	۱/۱۴۹	۳/۶۳۶		توسعه اعتماد و همدلی در میان کشاورزان زیتون کار	
۲۱	۱/۲۵۰	۳/۶۲۷		استفاده از الگوهای موفق در کشت، داشت و برداشت	
۲۲	۱/۲۸۹	۳/۶۱۲		کاهش آسیب‌های اجتماعی (نظیر اعتیاد، جرم و جنایت و ...) در بین روستاییان	
۲۳	۱/۱۵۴	۳/۵۷۴		ترغیب کشاورزان به یادگیری مباحث علمی کشاورزی	
۲۴	۱/۱۲۱	۳/۵۶۵		بهبود استفاده کشاورزان از گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی علمی در حوزه کشاورزی	
۲۵	۱/۱۳۶	۳/۵۰۲		توسعه مهارت‌های فردی و حرفه‌ای زیتون کاران	
۱	۱/۱۱۲	۴/۱۶۷		دستیابی به درآمد پایدار و دائمی	اقتصادی
۲	۱/۰۰۵	۴/۰۹۶		رونق اشتغال فصلی برای افراد بومی	
۳	۱/۰۲۴	۴/۰۱۹		بهبود ارزش زمین‌های کشاورزی منطقه	
۴	۱/۱۲۶	۳/۹۷۱		بهبود معیشت و امنیت غذایی پایدار در بین کشاورزان منطقه	
۵	۰/۹۷۳	۳/۹۰۰		اشتغال زایی در مناطق روستایی	
۶	۱/۰۵۴	۳/۸۳۳		میزان افزایش سطح اشتغال در بخش باغداران زیتون	
۷	۱/۰۷۲	۳/۸۰۴		ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و فراتبدیلی در بخش کشاورزی	
۸	۱/۱۰۸	۳/۷۹۹		بهبود فرآیند خرید و فروش محصولات کشاورزی در منطقه	
۹	۱/۱۰۹	۳/۷۸۰		بهبود ارزش زمین‌های مسکونی منطقه	
۱۰	۱/۰۹۴	۳/۷۷۰		ترغیب کشاورزان به استفاده از بیمه‌های کشاورزی	
۱۱	۱/۱۴۳	۳/۷۴۶		کاهش خسارات ناشی از خشکسالی و آفات و امراض	
۱۲	۱/۱۸۵	۳/۷۴۲		جلوگیری از روی آوردن جوانان به شغل‌های کاذب	
۱۳	۱/۰۸۸	۳/۷۱۸		متنوع سازی اقتصاد روستایی	

۱۴	۱/۲۰۸	۳/۷۰۳	توسعه صنعت گردشگری	
۱۵	۱/۳۳۲	۳/۶۸۹	جذب سرمایه مولد از بیرون منطقه	
۱۶	۱/۲۳۵	۳/۶۸۴	افزایش درآمد و سود حاشیه ای	
۱۷	۱/۱۸۴	۳/۶۷۹	بهبود فعالیت‌های خدماتی، عمرانی و زیرساختی در روستا	
۱۸	۱/۰۲۰	۳/۶۷۰	افزایش تعداد خریداران محصولات کشاورزی از روستا	
۱۹	۱/۱۲۰	۳/۶۶۰	بهبود ظرفیت پس انداز و درآمد خانوارهای روستایی	
۲۰	۱/۲۷۸	۳/۶۴۶	بهبود میزان دسترسی کشاورزان به اعتبارات بانکی	
۲۱	۱/۱۲۷	۳/۴۹۸	احیا و رونق بخشی تولیدات بومی به واسطه رونق کشاورزی	
۱	۰/۹۶۲	۴/۲۶۳	جلوگیری از فرسایش آبی و بادی زمین‌های کشاورزی	
۲	۱/۰۵۸	۴/۲۳۰	بهبود وضعیت شوری خاک	
۳	۰/۸۹۹	۴/۲۰۶	بهبود وضعیت آب و هوایی منطقه	
۴	۱/۰۹۰	۴/۰۵۷	بهبود مناظر و چشم اندازهای طبیعی روستا	
۵	۱/۰۷۹	۴	کاهش اتلاف آب‌های زیر زمینی	
۶	۰/۹۷۵	۳/۹۱۹	ایجاد و توسعه امکانات گردشگری در منطقه	
۷	۱/۰۹۵	۳/۸۸۵	همخوانی کشت زیتون با اقلیم منطقه	
۸	۱/۱۱۵	۳/۸۲۳	بهبود وضعیت حاصلخیزی خاک	محیط‌زیستی
۹	۱/۰۱۹	۳/۷۹۴	افزایش استفاده از کودهای آلی و دامی در بین کشاورزان منطقه	
۱۰	۱/۱۰۹	۳/۷۶۱	بهبود وضعیت کیفیت و شوری آب زیر زمینی	
۱۱	۱/۱۹۲	۳/۷۴۶	کاهش استفاده از سموم و کودهای کشاورزی	
۱۲	۰/۹۲۹	۳/۷۰۳	کاهش میزان بایر بودن زمین‌ها	
۱۳	۱/۱۲۴	۳/۶۸۹	کاهش هدر رفت آب‌های حاصل از بارندگی	
۱۴	۰/۹۸۶	۳/۶۷۰	کاهش آلودگی‌های آب‌های زیر زمینی	

اثرات اجتماعی کشت زیتون: در این بخش اثرات

اجتماعی کشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی به واسطه ۲۵ کد استخراج شده از مصاحبه‌ها (کاهش اوقات بیکاری، کاهش آسیب‌های اجتماعی (نظیر اعتیاد، جرم و جنایت و غیره) در بین روستاییان، تقویت روابط و انسجام خانوادگی در بین روستاییان، توسعه اعتماد و همدلی در میان کشاورزان زیتون‌کار، توسعه روابط و تعاملات کاری در میان کشاورزان زیتون‌کار، ترغیب کشاورزان به یادگیری مباحث علمی کشاورزی، کاهش سطح فقر، توسعه روابط و تعاملات کشاورزان با کارشناسان کشاورزی، داشتن ارتباط و اعتماد به سایر کشاورزان زیتون‌کار، افزایش تمایل به ماندگاری در بخش کشاورزی، استفاده از الگوهای موفق در کشت، داشت و برداشت، دسترسی به زیرساختهای آموزشی، بهبود نگرش کشاورزان نسبت به فناوری‌ها و نوآوری‌های جدید در کشاورزی، بهبود استفاده کشاورزان از

گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی علمی در حوزه کشاورزی، توسعه مهارت‌های فردی و حرفه‌ای زیتون‌کاران، توسعه ارتباطات و تعاملات چندجانبه میان کشاورزان، نهادها و ادارات دولتی و خصوصی مرتبط با بخش کشاورزی، توسعه دانش و آگاهی کشاورزان در زمینه کشت زیتون، توسعه مهارت و توانایی کشاورزان در زمینه کشت زیتون، تسریع و توسعه مهاجرت معکوس (از شهر به روستا) در منطقه، ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی، افزایش مشارکت کشاورزان در امور روستا، کاهش خروج جمعیت فعال و نیروی کار از روستاهای منطقه، افزایش رفاه در بین خانوارهای کشاورزان، راه‌اندازی و توسعه تعاونی‌های کشاورزان در منطقه، جلب توجه نهادهای فرا محلی در منطقه) تعیین گردد. در ادامه بر اساس این یافته‌های جدول ۱، به ترتیب ۱- افزایش تمایل به ماندگاری در بخش کشاورزی، ۲- افزایش رفاه اجتماعی در بین خانوارهای

اثرات محیط‌زیستی کشت زیتون: در نهایت اثرات

محیط‌زیستی کشت زیتون بر توسعه پایدار روستایی با استفاده از ۱۴ کد شناسایی شده در مصاحبه‌ها (بهبود وضعیت شوری خاک، کاهش اتلاف آب‌های زیر زمینی، کاهش آلودگی های آب های زیر زمینی، کاهش هدر رفت آب های حاصل از بارندگی، جلوگیری از فرسایش آبی و بادی زمین‌های کشاورزی، بهبود وضعیت آب و هوایی منطقه، کاهش استفاده از سموم و کودهای کشاورزی، افزایش استفاده از کودهای آلی و دامی در بین کشاورزان منطقه، بهبود مناظر و چشم اندازهای طبیعی روستا، ایجاد و توسعه امکانات گردشگری در منطقه، کاهش بایر بودن زمین ها، بهبود وضعیت حاصلخیزی خاک، بهبود، وضعیت کیفیت و شوری آب زیر زمینی، همخوانی کشت زیتون با منطقه) تعیین گردید. در ادامه مشخص شد که بر اساس این یافته‌های جدول ۱ به ترتیب ۱- جلوگیری از فرسایش آبی و بادی زمین‌های کشاورزی، ۲- بهبود وضعیت شوری خاک، ۳-بهبود وضعیت آب و هوایی منطقه، ۴-بهبود مناظر و چشم اندازهای طبیعی روستا و ۵-کاهش اتلاف آب‌های زیر زمینی از مهمترین اثرات محیط‌زیستی کشت زیتون در شهر ریجاب بودند.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌های پژوهش در خصوص شناسایی اثرات اجتماعی کاشت زیتون در قالب ۲۵ مفهوم تعیین گردد. براساس یافته‌ها مشخص شد که به ترتیب ۱- افزایش تمایل به ماندگاری در بخش کشاورزی، ۲- افزایش رفاه اجتماعی در بین خانوارهای کشاورزان، ۳- ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی، ۴- تسریع و توسعه مهاجرت معکوس (از شهر به روستا) در منطقه و ۵- جلب توجه نهادهای فرا محلی در منطقه از مهم‌ترین اثرات اجتماعی کشت زیتون در شهر ریجاب بوده است. یافته‌های حاضر با بخشی از یافته‌های علیانی و

کشاورزان، ۳- ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی، ۴- تسریع و توسعه مهاجرت معکوس (از شهر به روستا) در منطقه و ۵- جلب توجه نهادهای فرا محلی در منطقه از مهمترین اثرات اجتماعی کشت زیتون در شهر ریجاب بودند.

اثرات اقتصادی کشت زیتون: اثرات اقتصادی کشت

زیتون بر توسعه پایدار روستایی نیز به واسطه ۲۱ کد استخراج شده از مصاحبه‌ها (جذب سرمایه مولد از بیرون منطقه، بهبود ظرفیت پس انداز و درآمد خانوارهای روستایی، متنوع سازی اقتصاد روستایی، اشتغال زایی در مناطق روستایی، دستیابی به درآمد پایدار و دائمی، بهبود میزان دسترسی کشاورزان به اعتبارات بانکی، ترغیب کشاورزان به استفاده از بیمه‌های کشاورزی، بهبود ارزش زمین‌های کشاورزی منطقه، بهبود ارزش زمین‌های مسکونی منطقه، افزایش تعداد خریداران محصولات کشاورزی از روستا، احیا و رونق بخشی تولیدات بومی به واسطه رونق کشاورزی، کاهش خسارات ناشی از خشکسالی و آفات و امراض، بهبود فعالیت‌های خدماتی، عمرانی و زیرساختی در روستا، رونق اشتغال فصلی برای افراد بومی، افزایش سطح اشتغال در بخش باغداران زیتون، بهبود فرآیند خرید و فروش محصولات کشاورزی در منطقه، افزایش درآمد و سود حاشیه ای، ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و فراتبدیلی در بخش کشاورزی، جلوگیری از روی آوردن جوانان به شغل های کاذب، توسعه صنعت گردشگری، بهبود معیشت و امنیت غذایی پایدار در بین کشاورزان منطقه) تعیین گردید. در ادامه مشخص شد که بر اساس این یافته‌های جدول ۱، به ترتیب ۱-دستیابی به درآمد پایدار و دائمی، ۲-رونق اشتغال فصلی برای افراد بومی، ۳-بهبود ارزش زمین‌های کشاورزی منطقه، ۴-بهبود معیشت و امنیت غذایی پایدار در بین کشاورزان منطقه و ۵-اشتغال زایی در مناطق روستایی از مهمترین اثرات اقتصادی کشت زیتون در شهر ریجاب بودند.

کشاورزی پایدار باید از نظر اکولوژیکی مناسب، از نظر اقتصادی توجیه‌پذیر و از نظر اجتماعی مطلوب باشد. کشت زیتون در منطقه ریجاب به دلیل برخورداری از شرایط اکولوژیکی مناسب، باعث ایجاد رونق بخش باغداری در این منطقه شده است که این امر در بلند مدت باعث دستیابی کشاورزان به درآمد پایدار و دائمی می‌گردد. عملیات داشت و برداشت باغات زیتون همواره به نیروی کار نیاز دارد که این نیازمندی به نیروی کار باعث شده است که فرصت‌های شغلی در برخی از فصول سال برای ساکنین روستاهایی که کشت زیتون در آنها زیاد است، اتفاق بیفتد. با رونق گرفتن بخش کشاورزی در حوزه باغداری زیتون، عملاً تقاضا برای زمین‌های کشاورزی این منطقه برای احداث باغات زیتون افزایش می‌یابد که این امر به نوبه خود باعث افزایش ارزش زمین‌های کشاورزی این منطقه می‌گردد. افزایش اشتغال در سطح روستا باعث دستیابی ساکنین روستا به درآمد پایدار خواهد شد که این عامل نیز به نوعی بر معیشت و امنیت غذایی پایدار روستایی تاثیر می‌گذارد. در نهایت، کشت باغات زیتون از طریق بکارگیری نیروی کار در تمامی مراحل از احداث باغ گرفته تا داشت و نگهداری آن و همچنین برداشت محصول باعث افزایش و رونق اشتغال‌زایی در مناطق تحت کشت زیتون می‌گردد.

در نهایت اثرات محیط‌زیستی کشت زیتون در شهر ریجاب با استفاده از ۱۴ مفهوم تعیین گردید. نتایج بخش کمی پژوهش نشان داد که به ترتیب ۱- جلوگیری از فرسایش آبی و بادی زمین‌های کشاورزی، ۲- بهبود وضعیت شوری خاک، ۳- بهبود وضعیت آب و هوایی منطقه، ۴- بهبود مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی روستا و ۵- کاهش اتلاف آب‌های زیر زمینی از مهمترین اثرات محیط‌زیستی کشت زیتون در شهر ریجاب بوده است. یافته‌های حاضر با بخشی از یافته‌های علیائی و عزیز (۱۳۹۸)، جاویدی و حیاتی (۱۳۹۳)، زارعی (۱۳۸۹)، فونز (۲۰۱۹)، آلتا و همکاران (۲۰۱۸) همسو و سازگار می‌باشد. در تبیین و توجیه

عزیزی (۱۳۹۸)، نوروزی و همکاران (۱۳۹۷)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، زارعی (۱۳۸۹)، آزادی (۱۳۸۷)، فونز (۲۰۱۹)، آلتا و همکاران (۲۰۱۸) و والن (۲۰۰۳) همسو و سازگار می‌باشد. در تبیین و توجیه این یافته‌ها می‌توان بیان کرد که توسعه کشت زیتون در منطقه ریجاب با ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی، درآمد پایدار باعث ماندگاری جمعیت در مناطق روستایی می‌گردد. از سوی دیگر درآمد پایدار که از طریق کشت زیتون نسیب روستاییان می‌شود باعث ایجاد رفاه اجتماعی در بین آنها می‌گردد. افزایش رفاه اجتماعی برای کشاورزان باعث ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی خواهد شد. این افزایش ارتقای ارزش و جایگاه کسب و کارهای کشاورزی باعث می‌گردد که افرادی که برای پیدا کردن شغل به شهر مهاجرت کرده‌اند با دیدن جایگاه و ارزش باغداران زیتون کار و درآمد پایدار آنها، به روستا برگشته (مهاجرت معکوس) و در امور کشاورزی روستا مشغول به کار گردند. در نهایت، تولید زیتون در شهرستان و افزایش باغات زیر کشت این محصول، باعث ایجاد مزیت رقابتی در این محصول می‌گردد که باعث جذب سرمایه‌گذاران از دیگر مناطق می‌شود.

یافته‌های پژوهش در خصوص اثرات اقتصادی کشت زیتون با استفاده از ۲۱ مفهوم تعیین گردید. نتایج پژوهش نشان داد که به ترتیب ۱- دستیابی به درآمد پایدار و دائمی، ۲- رونق اشتغال فصلی برای افراد بومی، ۳- بهبود ارزش زمین‌های کشاورزی منطقه، ۴- بهبود معیشت و امنیت غذایی پایدار در بین کشاورزان منطقه و ۵- اشتغال‌زایی در مناطق روستایی از مهمترین اثرات اقتصادی کاشت زیتون در شهر ریجاب بوده است. این یافته‌ها با بخشی از یافته‌های علیائی و عزیز (۱۳۹۸)، جاویدی و حیاتی (۱۳۹۳)، مشیری و معرف نژاد (۱۳۹۱)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، فونز (۲۰۱۹)، آلتا و همکاران (۲۰۱۸)، دیو (۲۰۱۳)، پامپل (۲۰۰۷)، والن (۲۰۰۳) همسو و سازگار می‌باشد. در تبیین و توجیه یافته‌های این بخش می‌توان بیان کرد که

وضعیت آب و هوایی منطقه می‌گردد. احداث این باغات به دلیل ایجاد مکان‌های سرسبز و خوش آب و هوا عملاً باعث تقویت مناظر و چشم اندازهای طبیعی روستا می‌گردد.

با توجه به یافته‌های پژوهش راهکارهای نظیر ۱- توسعه زیرساخت‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون؛ ۲- ارائه نهال یارانه دار و رایگان ۳- پرداخت تسهیلات کم بهره به احداث باغ‌های زیتون ۴- بهبود و تقویت زیرساخت‌های روستایی در منطقه ۵- تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه ای و ملی برای توسعه باغات زیتون ۶- توسعه بازارها و بازارچه‌های محلی، منطقه‌ای و ملی در جهت فروش محصولات و فرآورده‌های زیتون ۷- توسعه خوشه کسب و کارهای کشاورزی زیتون کاران در منطقه ۸- تلاش در جهت ارتقای مهارت‌های باغداری کشاورزان و روستائیان (آموزش کشاورزان) ۹- تلاش در جهت ارتقای سطح سواد کشاورزان و روستائیان ۱۰- تعیین الگوهای موفق و پیش‌رو در زمینه کاشت زیتون برای توسعه کشت زیتون در شهر ریجاب (شهرستان دلاهو) پیشنهاد می‌شود.

این یافته می‌توان بیان کرد که پوشش گیاهی حاصل از احداث باغات زیتون به کمک شاخ و برگ درختان خود از سرعت باد می‌کاهد و با ریشه گیاهان، خاک را حفظ کرده و مانع ایجاد فرسایش می‌شود. برگ‌های ریخته شده از درختان موجب تقویت مواد آلی خاک می‌شوند. ریشه درختان موجب افزایش نفوذپذیری خاک می‌شود و به این وسیله از جاری شدن آب و شسته شده سطح جلوگیری می‌کنند. درختان زیتون سدهای طبیعی هستند که میزان تخریب سیل‌های حاصل از طوفان‌ها را کاهش می‌دهد. ریشه آن‌ها فرسایش خاک را کاهش داده و موجب افزایش ذخیره منابع آب زیر زمینی می‌شود. کاشت باغات زیتون به شیوه مترکم که باعث افزایش پوشش گیاهی شود، باعث افزایش بارندگی و افزایش منابع آب‌های زیرزمینی می‌شود. زیتون یکی از مقاوم‌ترین گونه‌های درختی به شوری است که عملاً کاشت این درخت در مناطق مختلف می‌تواند اثرات منفی شوری خاک بر کشاورزی را کاهش دهد. کشت باغات زیتون به دلیل جلوگیری از تابش مستقیم آفتاب به خاک و همچنین کاهش تبخیر آب‌های موجود در زمین، باعث بهبود

منابع

زارعی، ا. ۱۳۸۹. نقش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان نورآباد ممسنی)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

زمان آبادی، س. ه.، امینی، ع. و رحیمی، ح. ۱۳۹۵. ارزیابی رابطه کشاورزی پایدار و توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان فسا)، پژوهش‌های روستایی، ۲۸ (۴): ۱۸۹-۱۷۲.

شایان، ح.، رمضان‌نژاد، ی. و یاسوری، م. ۱۳۹۵. سنجش و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در فرایند مدیریت

آزادی، ی. ۱۳۸۷. تحلیلی بر توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی بخش شیروان و چرداول، استان ایلام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی. دانشگاه اصفهان.

آوردیده، ا.، عنابستانی، ع.، محمدی، س. ع.، روستا، م. و صیادی آبگلی، م. ۱۳۹۸. نقش دهیاری‌ها در پایداری جمعیت سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش میمند فارس). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه انسانی، ۹ (۲۸): ۷۲-۵۹.

جاویدی، م. و حیاتی، د. ۱۳۹۳. نگرش زیتون‌کاران فارس پیرامون اثرات اجرای طرح توسعه کشت زیتون. مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۱ (۱): ۸۵-۸۰.

- روستایی با تأکید بر شوراها (مطالعه موردی: شهرستان تالش دهستان اسالم)، پژوهش های جغرافیای انسانی، ۹۵ (۴۸): ۹۰-۱۰۳.
- صدایی، ر.، سلطانی ذوقی، ا. و قادرزاده، ح. ۱۳۹۶. بررسی توسعه یافتگی مناطق روستایی بر پایه شاخص های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، روستا و توسعه، ۲۴ (۳): ۵۹-۳۰.
- عزیزیان، م. ص.، بهروان، ا. و قدیمی، ی. ۱۳۹۰. بررسی قابلیت ها، توانمندی ها و پتانسیل های روستایی اورامان برای توسعه صنعت گردشگری. اولین همایش ملی مدیریت گردشگری. طبیعت گردی و جغرافیا، ۸۱: ۶۶-۳۸.
- علیانی، م. ص. و عزیزی، س. ۱۳۹۸. مطالعه و بررسی اثرات اجتماعی کشت زعفران در توسعه منطقه ای (مطالعه موردی: بهره برداران دهستان سیاه رود شهرستان تهران). فصلنامه علمی- پژوهشی جغرافیا، ۹ (۲): ۴۴۴-۴۳۸.
- فراهانی، ح.، جوانی، خ. و کرمی دهکردی، ا. ۱۳۹۱. تحلیل پایداری اجتماعی - اقتصادی تولید زعفران و تأثیر آن بر توسعه روستایی مورد: دهستان بالا ولایت شهرستان تربت حیدریه. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۲ (۱): ۱۱۱-۹۵.
- کوه بنه، م. ص. و اسعدی، س. ح. ۱۳۹۶. نقش و اهمیت کشاورزی سنتی در تعدیل مهاجرت و پایداری جمعیت روستایی مطالعه موردی شهرستان بهمینی. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۵ (۱): ۱۵۱-۱۲۷.
- مشیری، س. ر. و معروف نژاد، ع. ۱۳۹۱. بررسی پتانسیل ها و چشم اندازهای توسعه کشت زیتون در بهبود وضعیت اقتصاد روستاهای شهرستان ایذه به روش SPSS، فصلنامه سرزمین، ۳۳ (۹): ۴۴-۲۵.
- معصوم، م. و حجتی پور، م. ۱۳۹۵. آمایش اکولوژیکی مکان در راستای پیشبرد توسعه پایدار کشاورزی. مطالعه موردی: کاشت پسته در شهرستان نهبندان. فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه گلستان، ۲۲ (۵): ۱۲۵-۱۱۰.
- نوروزی، ع. ا.، مهدوی، د. و توکلی، خ. ۱۳۹۷. بررسی و تحلیل نقش ترویج و آموزش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: نواحی روستایی استان چهارمحال و بختیاری. مجله توسعه راهبرد، ۵۴ (۶): ۱۴۵-۱۳۶.
- هاشمی نسب، سادات و عبدی وندی، فهیمه و همتی، مرضیه و شهبازی، دینا. ۱۳۹۴. بررسی الگوهای بومی روستایی به منظور توسعه پایدار (مطالعه موردی: روستای دهچشمه)، دومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار، مشهد.
- Alsta, S., Gid, A. and Hary, C. 2018. Food production towards sustainability, Environ. Sci Policy, 12 (78): 287- 288.
- Bartlett, J., Kotrlik, J. and Higgins, C. (2001). Organizational research: Determining appropriation sample size in survey research. Information Technology, Learning, and Performance Journal, 19 (1), 43-50.
- Dave, J. 2013. The role of agriculture in the development of Africa, t. Glob Environ Chang , 21(8): 647-656.
- Diao, X., Hazell, P. and James, T. 2013. The Role of Agriculture in African Development, International Food Policy Research Institute, Washington, DC, USA
- Fonz, Z. 2019. The role of agriculture and development as major components in the diet, Journal of Rural Studies, 43(5): 49 - 60
- Pampel, D. 2007. Background of Cooperatives and Rural Development of the Gambia, Climatic Change, 148 (4): 575 -590
- Wallen, W. 2003. Study promoting sustainable rural development, Agriculture and Human Values, 36 (2): 1- 20.